

Uutisia utopiasta ja melankoliasta William Morrisin kuvaus onnellisen ihmisen maailmasta

Olli-Pekka Moisio

Niin pitkään, kun maailma on epätäydellinen paikka elää, meillä tulee olemaan utoopikkoja, jotka käyttävät kuvittelukykyään hyödyksi maalatessaan kuvaa tulevaisuudesta, jossa kaikki epäkohdat olisi saatu poistetuiksi. Toisaalta näyttäisi olevan yhtä selvää, että niin pitkään kuin epätäydellisyys vallitsee, on olemassa dystoopikkoja, jotka kuvaavat tulevaisuuden, jossa epätäydellisyydet ovat saavuttaneet täydellistymisensä. Tässä puheenvuorotekstissä avaan hieman sitä, miten utoppisissa teksteissä on läsnä jännite menneisyyden ja tulevaisuuden välillä. Tämä paljastuu esimerkiksi kiinnittämällä William Morrisin kaltaisen utoopikon teksteissä huomio onnellisuuden ja melankolisuuden väliseen suhteeseen utoppisessa tulevaisuudessa.

Melankolia-käsite juontaa juurensa etymologisesti kreikan kielen mustaa sappea tarkoittavasta termistä *μέλαινα χολή* (melaina kholee). Yhteiskunnallisia utopioita kirjoittaneet ajattelijat aina Platonin *Valtioista* asti, ovat pohtineet mistä tämä musta sappi, joka tunkeutuu yhteiskunnalliseen ruumiiseen, on peräisin, ja mitä tarkoittaisi, jos se saataisiin poistettua lopullisesti. Voisikin ajatella, että Platonin, Augustinuksen, Thomas Moren, Tomaso Campanellan, Francis Baconin, Robert Owenin ja H. G. Wellsin utopiat piirtävät pääpiirteissään positiivisen kuvan ajasta yhteiskuntaruumiin puhdistumisen jälkeen ja muun muassa Jules Vernen, Jack Londonin, Andrei Platonovin, Aldous Huxleyn ja Georg Orwellin luomat dystopiat taasen tarkentavat samaan yhteiskunnalliseen aikaan negatiivisen optiikan kautta.

Morrisin romanttinen utopia *News from Nowhere* (1995 [1892]), joka ilmestyi suomeksi nimellä *Huomispäivän uutisia* vuonna 2008, ei ole yritys hahmottaa ideaalisen yhteiskunnan yksityiskohtaista pohjapiirustusta, mutta se liittyy selkeästi utopiatraditioon.¹ Oli miltei loogista, että Morris viktoriaanisen ajan lopussa päätyisi kirjoittamaan utopian, jonka tarkoitus oli osoittaa ihmisille, että se maailma, jota hän oli koko sosialistisessa liikkeessä aktiivisena olonsa ajan pyrkinyt rakentamaan oli rakennettavissa. Morris (1889) painotti, että ”ainoa turvallinen tapa lukea utopiaa, on ymmärtää se kirjoittajansa temperamentin ilmauksena.” Kuitenkin, kuten Platonin *Valtio*, Morrisin teoksessaan kuvaama vallankumouksen jälkeinen kommunistinen yhteiskunta on täynnä keinoja onnellisuuden maksimi-

1 Olen tarkastellut Morrisin utopiaa demokratiakasvatuksen yhteydessä artikkelissani ”Utopia, demokratia ja kasvatusta” (Moisio ilmestyy 2021).

moinniksi ja näyttäisi siltä, että syvästä surumielisyydestä, melankoliasta, ei näyttäisi olevan enää jälkeäkään yhteiskuntaruumiissa.

Wolf Lepenies (1992, 21) on esittänyt tärkeässä *Melancholy and Society* -teoksessaan, että historiallisesta yhteiskunnallisesta muutoksesta koetun epämiellyttävän kauhunsekaisuuden edessä paljastuu ”melankolian riittämättömyys”, joka lopulta ”vapauttaa utooppisen halun”. Morrisin teoksen päähenkilön William Guestin uni onkin eräänlainen hätähuuto ”epätoivoista pessimismistä” vastaan. Morris oli törmännyt tällaiseen kaiken kattavaan melankoliaan toimiessaan aktiivisesti sosialistisessa liikkeessä ja kirjoittikin teoksensa laajakulmaiseksi visioksi ihmiskunnan onnellisemmasta tulevaisuudesta – onnellisuudesta, joka siintää sarastavassa huomisessa siitakin huolimatta, että näkymä olisikin hetkittäin synkkä ja saisi aikaan melankoliaa. Kirjan lukemisen jälkeen jää kuitenkin epäselväksi, mikä paikka melankolisuuteen taipuville on tässä tulevaisuudessa jätetty ja onko siis melankolian yhteiskunnallinen ”sairaus” saatu universaalisti ”parannettua”.

Onnellisuus on läsnä kaikkialla Morrisin visiossa. Tämä ei tietenkään ole kovin kummallista, kun *Huomispäivän* raivaajat kysyivät, ”mikä on vallankumouksen päämäärä?”, ja vastasivat sen olevan ihmisten onnellisuus. Yhteiskunta johon Guest heräsi, on läpeensä toverillinen, suvaitseva ja seurallinen. Unenkaltainen visio toteutuneesta utopiasta kiteyttää Morrisin utopian eräänlaisena periksiantamattomana uskona onnellisuuden mahdollisuuteen. Tässä mielessä se lähentyy 1900-luvun suuren utopiafilosofin Ernst Blochin *Das Prinzip Hoffnung* -teoksessa esittämiä ajatuksia. Tämä kaiken läpäisevä onnellisuus toteutuu vieraantumattomassa työssä ja yhteen liittyneiden kommuunien vapaassa yhteistyössä. Kirjassa kuvataan, kuinka tämän sosiaalinen uudelleen järjestäytymisen kautta mahdollistuu inhimillinen itsensä kehittäminen ja kaiken kattava kukoistus.

Huomispäivä kuvataan onnelliseksi maailmaksi, joka on toteuttanut lopullisesti täydellisen kaikkien ihmisten onnellisuuden. Tällaisella visiolla on funktionaalista arvoa vain niin pitkälle kuin se rohkaisee käytännössä lukijoitaan tarkastelemaan kriittisesti kapitalistisia yhteiskunnallisia suhteita, jotka uusintavat kaiken kattavaa nykyisten olosuhteiden onnettomuutta. Pelkkänä kaukaisuudessa siintävänä kuvajaisena tällainen onnellisuus tarjoaa vain korkeintaan palliatiivista lohtua. Vaikka utooppinen spekulatio tarjoaisikin vastauksen valitsevan historiallisen hetken epäoikeudenmukaisuudelle, spekulatio itsessään ei kuitenkaan kykene ylittämään vallitsevan aikakauden ristiriitoja. Nämä ristiriidat tulee lopulta ratkaista käytännössä yhteiskunnallisen toiminnan kautta.

Lepenies (1992, 175) kirjoittaa, että ”utopiassa, vastamaailma muuttuu välineeksi vastustaa melankoliaa”, mutta toteutuneessa utopiassa vanhan maailman jäännöserät muuttuvat vaarallisiksi. Siirtymämuisto jää eloon, ja näin ollen se voi edelleen ruokkia melankoliaa. Morrisin teoksessa nämä jäänteet kiteytyvät vanhan Hammondin hahmossa. Hammond on yksinäinen hahmo *Huomispäivässä*. Hammond on historioitsijana kiinni menneisyydessä, mutta tämä mahdollistaa hänen liikkumisensa kohti sovitettua tulevaisuutta. Hammond on eräänlainen toteutuneen utopian ”anakronismi” ja ”anomalia” (Beaumont 2004, 43). Hän on utopian historiallinen omatunto kertomuksellaan, ”kuinka muutos tapahtui”.

Kertomuksessaan hän kuvaa, kuinka vallankumouksellinen prosessi sai lopulta aikaiseksi utopian, mutta hänen kertomansa tarina on kyllästetty melankolialla. Lukija kysyy, miksi Hammond esimerkiksi kertoo, että moni vastavallankumouksellisista ja taantumuksellisista itseasiassa kuoli huoleen ja useat tapoivat itsensä? Kuten Walter Bejaminin (1989) kuuluisa historian enkeli, Hammond on kasvotusten historiallisen katastrofin kanssa. Hän todistaa *Huomispäivän* esihistorian katastrofia ja eroaa näin valtaosasta utopiassa elävistä ihmisistä, koska hän muistaa edistyksen tuulen aikaansaaman vallankumouksen

jälkeisen ajan. Ei Guest emmekä mekään voi kuitenkaan tietää, mitä Hammond jättää menneisyydestä kertomatta tai mitä surumielisyyttä hänen esittämäänsä kerrontaan lopulta kätkeytyy. Kuolleet eivät koskaan herää, vaikka voikin olla niin, että heissä ilmenevä tappio onkin lopulta lähteenä syvälle melankolisuudelle.

Sigmund Freud kuvasi esseessään *Murhe ja melankolia*, kuinka objektin menettämiseen liittyvä epäonnistunut surutyö perustaa psyykkistä melankoliaa. Freud ymmärsi, että melankolia ilmenee kivuliaana alakuloisuutena, ulkopuolisen maailman poisleikkaantumisena, rakastamiskyvyn menetyksenä, kaikenlaisen toimeliaisuuden estymisenä ja omanarvon tunteen heikkenemisenä. Freudin käsitys murheen ja melankolian välisestä yhteydestä meni kapea-alaisen tilan patologisuutta ja lääketieteellistä hoitoa korostavaa näkemystä syvemmälle. (Freud 1915, 243–244.)

Huomispäivässä näyttäisi kuitenkin siltä, että Freudin kuvaama melankolisuus on täysin poissa. Ulkomaailmasta ollaan poikkeuksellisenkin kiinnostuneita. Yksi syy tälle voisi kuvauksen pohjalta tarkasteltuna olla se, että Morrisin kuvaamassa utooppisessa yhteiskunnassa ihmiset ovat käytännöllisesti orientoituneita. Kaikki inhimillinen aktiivisuus, jopa sisäinen jokaisen yksilön itseaktiivisuus, on suuntautunut ulospäin, koska ilman tätä aktiivisuuden suuntaa valtaosa kansalaisista olisi onnettomia, jos he eivät olisi tekemisissä esineiden ja asioiden tuottamisen kanssa. Morrisin utopia onkin kuvaus maailmasta, jossa vieraantumattoman työn aistimellinen todellisuus on tullut itsensä toteuttamisen keinoksi ja nautinnon lähteeksi. Eräänlaisen terveellisen objektivikaation (*Vergegenständlichkeit*) kautta jokainen yksilö todentaa inhimillisen potentiaalisuutensa ulkoistaakseen kaiken, mitä hänessä on käsien toteuttaessa mielen ja sielun sisällöt. Tuotantosuhteisissa tapahtunut muutos utooppisessa yhteiskunnassa tukkii melankolisen sisäisäänpäin suuntautuneisuuden, joka kukoistaa vieraantuneessa kapitalistisessa yhteiskunnassa. On vaikeaa ymmärtää, miksi kukaan masentuisi, jos jokainen ihmisyksilö olisi vapaa toteuttamaan omia erityisiä kykyjään täydessä mitassa.

Siltikään lukija ei voi olla varma, että kaikki melankolisuus ja sisäänpäin suuntautuneisuus olisi Morrisin kuvaamasta utooppisesta yhteiskunnasta poistunut. Melankolisuuden läsnä- tai poissaoloa on vaikea päätellä, koska William Guest tapaa ainoastaan rajatun määrän yhteiskunnan jäseniä. Joitakin vihjeitä on kuitenkin mahdollista löytää ohimenevistä huomautuksista, jotka sisältävät huomioita vallankumousta edeltävää aikaa vaivanneesta melankolisuuden ilmiöstä.

Guestin ollessa kiertelemässä Lontoossa hänen oppaanaan ollut Dick yhtäkkiä mainitsee, että ”aikakautemme alkuaikoina oli paljon ihmisiä, jotka olivat perinnöllisesti kiinnittyneitä tautiin, jota nimitettiin joutilaisuudeksi, koska he polveutuivat suoraan heistä, jotka huonoina aikoina pakottivat ihmisiä tekemään työtä heidän puolestaan” (Morris 1995, 41). Dick jatkaa, että hän on onnellinen saadessaan sanoa, ”että kaikki se on kadonnut; tauti on tuhoutunut tai sitten on olemassa niin heikossa muodossa, että ummetuslääkkeet poistavat sen. Tautia kutsutaan joskus nykyään alakuloisuudeksi [blue-devils] tai yrmeydeksi [muleygrubs].” (Emt.).

Dick kuvaa tuotantosuhteiden muutosta ja samalla vihjaa, että joutilaisuudelle on kaksi toisistaan eroavaa vaikkakin toisiinsa liittyvää lähdettä. Ainoastaan toinen näistä on onnistuttu poistamaan. Ensimmäinen lähde kiinnittyy porvaristoon, joka kuvataan loisloukkana, joka elää toisten työtä riistämällä. Tämän luokan katoaminen vallankumouksen seurauksena on varmistanut se, ettei tätä lähdettä taudille enää ole olemassa. Dickin kevyehkö heitto taudin olemassaolon jatkumisesta miedossa muodossa utooppisessa yhteiskunnassa herättää kuitenkin lukijan kiinnostuksen.

Dick käyttää mielenkiintoista sanaa kuvatakseen tätä edelleen hengissä säilyvää taudin lähdettä: ”mulleygrub”. Oxfordin englannin kielen sanakirja (<https://www.oed.com/>) avaa tämän sanan merkityksiä: masennus, alakulo, paha mieli, vatsakipu, ripuli, ärtyisiä henkilö. Sanalla on selvästikin semanttinen heilahtelevuus. Kuten sanan määrittelystä selviää, sen merkitys kattaa sekä ruumiillisen että henkisen puolen. Näin käy selväksi, että Dick on todennäköisesti sekoittanut masennuksesta johtuvan yleisen aktiivisuuden heikkenemisen mahanpuruihin, joita voitaisiin hoitaa kevyehköllä lääkinnällä.

Frederick Jameson (2005, 6) liittää edellisen kaltaiset lääkinnälliset operaatiot ”utooppisten täydennysten” listaan. Näiden täydennysten tehtävänä on helpottaa ihmisten saumatonta kytkeytymistä vallitsevaan järjestelmään sekä heidän toimintakykynsä säilymistä kapitalistisissa yhteiskunnissa mielihyvän tuottamisen kautta. Jamesonille vapaiden markkinoiden tuottamat parannuskeinot ilmaisevat ”utooppisen paon annoksia”, jotka ovat ”tarkkaan mitattuina kaikissa hyödykkeissä”. Tavaroiden ja palvelujen kuluttaminen on libidinaalisen kytkenän arena, joka sisältyy ”jopa kaikkein väheksytyimpiin ja hävettävimpiin jokapäiväisiin tuotteisiin kuten aspiriini, laksatiivit ja deodorantit [...] jotka kaikki tarjoavat suojapaikan lupauksille ruumiin muodonmuutoksesta.” Samaan tapaan Lepenies (1992, 91) huomauttaa, että ”utooppinen ajattelu [...] ei – vallitsevan hetken onnettomuuteen liittyvänä reaktiona – anna mahdollisuutta melankolialle”. Dickin huomiot epämääräisiä oireita lievittävästä lääkkeistä näyttäisivätkin tukevan Lepeniesin kantaa siitä, että utopia sisältää melankolian kiellon.

Disckin huomio avaa mielenkiintoisen kysymyksen siitä, onko tosiaan niin, että utopian ilmeisen avoimuuden ja suvaitsevaisuuden takana lopulta lymyää ulossulkemisen jäänteitä. Tätä keskustelua ovat käyneet muutamat tutkijat viime aikoina. Esimerkiksi Patrick Parrinder (1997) on nostanut esille kärjekkäästi, että Dickin esittämät huomiot paljastavat Morrisin ajattelun sosiaalidarvinistisen pohjavireen. Marcus Waithe (2006) puolestaan osoittaa Morrisin utopian vieraanvaraisuuden rajat. Sisä- ja ulkopuolen rajat paljastuvat muun muassa, kun ”Gestille ei myönnetä pysyvää turvapaikkaa”. Tämä säilyttää ”utooppisten rajojen integriteetin” samaan tapaan kuin melankolian poistaminenkin tekee.

Waithe esittää, että Dickin joutilaisuutta koskevat huomiot paljastavat, että erityisesti joutilaisuus ja sitä ilmaisevat epämääräiset oireet ovat toisinajattelun muotoja, joita *huomispäivässä* ei koskaan ollut hyväksytty, ei siirtymävaiheessa eikä sen jälkeen. Tällainen analyysi jättää kuitenkin huomiotta, ettei joutilaisuutta sinänsä ole tosiasiaa kielletty missään vaiheessa *huomispäivän* historiassa, eikä sitä ole pidetty ongelmallisenakaan. Tähän suuntaan viittaavaa aineistoa kirjassa on paljon. Muun muassa laivamatkalla Thamesilla olevan Ellenin joutilaisuutta kuvataan “mieleltään ja ruumiiltaan vahvan ja raamikkaan henkilön joutilaisuutena tarkoituksellisenä lepona” (Morris 1995, 197).

Morrisin luomassa utopiassa ei-hyväksytty joutilaisuus ja melankolia ovat erityistä, ne ovat riistävän yhteiskuntaluokan omistamaa tai aikaan saamaa. Tämän yhteiskuntaluokan perusta kapitalistisen tuotantotavan ylläpitäminä sosiaalisina suhteina on tullut *Huomispäivässä* kumottua. Kirjassa löytyvä melankoliaan liittyvä keskustelu kuitenkin paljastaa Morrisin syvän ambivalenssin melankolian ja onnellisuuden välillä avoimessa, vieraanvaraisessa ja vapaassa *Huomispäivän* yhteiskunnan kuvauksessaan. Tämä menneisyyden ja tulevaisuuden välinen jännite ja sen todellinen ratkaiseminen on tärkeää ottaa huomioon kaikessa muutokseen tähtäävässä toiminnassa ja kehittämisessä.

E erityisen tärkeää onnellisuuden ja melankolian välisen jännitteen ymmärtäminen on elimellisesti muutokseen tähtäävässä elämänmuodossa eli demokratiakasvatuksessa. Nykyään demokratiakasvatuksessa törmää todelliseen skeptisyyteen, joka ulottuu poliittisen osallistumisen ytimeen. Tämä poliittista osallistumista koskeva skeptisyys, melankolia yksilön ja

ryhmien mahdollisuuksien suhteen, murentaa olennaisesti nuorten ja aikuisten käsitystä omasta paikastaan kulloisessakin yhteiskunnassa ja yhteisössä. Se vie pohjaa myös itsen ja toisten välisiltä hedelmällisiltä suhteilta.

Taiteilija-tutkija Joshua Citarella (2018) on tutkinut vuodesta 2016 lähtien internetin ”nuoria poliittisia tiloja”. Citarella havaitsi, että keskeinen näitä nuoria poliittisia tiloja määrittävä trendi on, ettei kukaan nuorista ajansaatoissa lähesty keskustaa, vaan ajautuu yhä kauemmaksi siitä ja lopulta toisista ihmisistä ja kannoista. Ekstremismin perimmäisin syy on moderni internet, joka itsessään on radikalisoiva yhteiskunnallinen mekanismi. Se perustuu erotteluille ja erottautumiselle.

Se mitä tarvitsimme kipeästi tässä tilanteessa, olisi halun ja intohimon uudelleen suuntaamista. Tarvitsimme edelleen ihmisten halua sanoa, mitä he todella haluavat sanoa sekä heidän intohimoansa osallistua julkisuuden rakentamiseen kuitenkin niin, että aktiivisuus suuntautuisi yhteisen demokraattisen tilan rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Edellä kuvattua trendiä on pohjustanut useiden vuosikymmenten aikana tapahtunut todellisen maailman poliittisen elämän näivettyminen. Samanaikaisesti nuoret ovat omaksuneet politiikan ja totuuden jälkeisen maailman nihilismin uusien sosiaalisten verkkojen kautta. Ratkaisu ei siis ehkä olekaan radikalismien poissulkeminen sosiaalisesta mediasta, koska tilojen ja koko yhteiskunnan uudelleenpolitisoituminen voisi olla paras keino muuttaa tilannetta. Meidän pitäisi löytää keinoja tavoittaa nuoria sillä hetkellä, kun he muodostavat poliittisia kantojaan verkossa. Tämä vaatii tietenkin syvää sosiaalisen median poliittisuuden ymmärtämistä. Tuossa hetkessä on tärkeää tarjota nuorille vastainformaatiota, toisenlaisia samaistumiskohteita ja konkreetteja keinoja tavoitella maailman muuttamista todellisessa maailmassa yhteiskunnallisen toiminnan kautta.

Ilman julkisuutta, julkista tilaa, jossa vastakkaiset kannat asetetaan keskustelemaan keskenään, ei ole olemassa demokratiaa. Morrisin utopiassa onkin juuri kyse tämän tilan rakentamisesta olennaisuuksien, aistimellisuuden ja käytännöllisyyden palauttamisella yhteisöelämän ytimeen. Morrisille tämä tarkoittaa yhteistä maailman rakentamista, jossa jokainen kokee olevansa kotonaan. (Moisio 2021.)

Kirjallisuus

- Beaumont, Matthew 2004. News from Nowhere and the Here and Now: Reification and the Representation of the Present in Utopian Fiction. *Victorian Studies* 47 (1), 33–54. <https://doi.org/10.1353/vic.2005.0030>
- Benjamin, Walter 1989. Messiaanisen sirpaleita. Toim. Markku Koski, Keijo Rahkonen, Esa Sironen, Raija Sironen, Helsinki: Tutkijaliitto.
- Citarella, Joshua 2018. Politigram and the Post-Left. < <https://www.librarystack.org/politigram-the-post-left/> > (Luettu 8.10.2021).
- Freud, Sigmund 1915. Mourning and Melancholia. Teoksessa *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 24 vols. Vol XIV. London: Vintage.
- Jameson, Frederic 2005. *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. London: Verso.
- Lepenies, Wolf 1992. *Melancholy and Society*. Harvard: Harvard University Press.
- Moisio, Olli-Pekka 2021. Utopia, demokratia ja kasvatusta. Teoksessa Rautiainen, Matti, Hiljanen, Mikko & Männistö, Perttu (toim.), *Lupaus paremmasta. Demokratia ja koulu Suomessa*. Helsinki: Into Kustannus.

- Morris, William 1889 Looking Backward [www-lähde]. < <https://www.marxists.org/archive/morris/works/1889/commonweal/06-bellamy.htm> > (Luettu 8.10.2021).
- Morris, William 1995 [1892]. *News from Nowhere*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139170406>
- Parrinder, Patrick 1997. Eugenics and Utopia: Sexual Selection from Galton to Morris, *Utopian Studies* 8 (2), 1–12.
- Waithe, Marcus 2006. *William Morris's Utopia of Strangers: Victorian Medievalism and the Ideal of Hospitality*. Woodbridge: D.S. Brewer.

YTT, dosentti Olli-Pekka Moisio on Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella filosofian yliopistonlehtori.